

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

OCAK 2024 | Sayı: 25

BM SİSTEMİNDE BARIŞ MÜMKÜN MÜ?

İsrail'in Filistin'e saldırıları üç ayı aşkın süredir devam ediyor. 75 yıldır süren bu savaşta İsrail, uluslararası hukuka aykırı davranışlarını giderek artırıyor. Yaygın kanaat İsrail'in savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırım suçu işlediği yönünde. Af Örgütü gibi pek çok insan hakları kurumu buna dair raporlar yazdı. Ancak uluslararası hukuk kurumları, otoritelerce görevlendirilmiş yetkililerin ilgili bölgeden topladığı deliller olmaksızın neticeye varamıyor elbette. Bu da İsrail'in iş birliğine yanaşmaması dolayısıyla yargılamayı zorlaştırıyor.

İsrail'in Filistin'e saldırılarının uluslararası hukuka aykırılığının tüm aşikarlığına rağmen dünya barışı ve güvenliğinden sorumlu olan BM, bu savaşta barışı sağlayamıyor. BM Genel Kurulu'nda Gazze için ateşkes kararı, 121 evet oyuna karşılık 11 hayır ve 44 çekimser oyla kabul edilmesine rağmen Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olmaması, bu ezici çoğunluğun iradesini hükümsüz bırakıyor. Güvenlik Konseyi ise, ateşkes konusunda toplanmakta bile isteksiz. Ateşkes kararı tasarıları, ABD ve İngiltere tarafından derhal veto ediliyor. Bu devamlı veto durumu, Güvenlik Konseyi'ni çalışmaz duruma getirdi. Nitekim 7 Ekim'den bugüne değin BM'de alınabilen tek pratik

karşılığı olan karar, kısa bir insani mola oldu. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in sözleri, Refah sınır kapısındaki bekleyişi ya da Güvenlik Konseyi'ni acil toplaması sonuçsuz kalıyor. Çünkü olması gerekenin aksine BM'nin bazı üyeleri, BM'nin kendisinden daha fazla yaptırım gücüne sahip. Bu da BM sisteminin barışı ve güvenliği sağlama, adaletle yönetme ve sorun çözme kapasitelerinin sorgulanmasına neden oluyor.

Son günlerde yetenekleri sorgulanan tek örgüt BM değil. Pek çok farklı örgütün yanı sıra Avrupa Birliği gibi ulusüstü bir örgütün sistemi dahi eleştirilere maruz kalıyor. Üstelik bu eleştiriler, yalnızca dışarıdan değil Avrupa Parlamentosu'nun ve AB üyesi bazı devletlerin bizzat kendisinden geliyor. İspanya, Belçika, Portekiz gibi birçok devletin karar alıcıları, İsrail'in suçlarına ortak olunmaması gerektiğine yönelik açıklamalar yapıyor. AB, Filistin meselesinde 'birlik' olamıyor.

İsrail-Filistin savaşının geldiği bu son noktanın, birçok insana ve karar alıcıya yeniden düşündürdüğü uluslararası örgütlerin etkili olamaması sorunu, yakın tarihe bakmayı da zorunlu kılıyor. Nitekim 1815'te başlayıp 1919'da sonlanan 'Büyük Devletler' sisteminin hemen ardından bugün de içinde bulunduğumuz 'Uluslararası Örgütler' sistemi, Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulmasıyla başladı. Bu bakımdan BM'yi ya da başka bir örgütü tek başına değerlendirmek, bütünü görmek noktasında nakıs kalabilir. Dolayısıyla MC'nin başarısızlıkları ve nihayet çöküşü, esasında bu sistemin en büyük çatırdamalarındandı. Bu duruma BM'nin başarısızlıklarını da eklediğimizde ciddi bir sistemsel kriz görülüyor. BM'nin içerisinde bulunduğu ve neden olduğu tüm sorunların anlaşılmasında ve öngörülmesinde MC süreci ve akıbeti iyi bir vizyon sunabilir.

MC'nin başarısız olma nedenlerine bakıldığında bazı temel meseleler ortaya çıkıyor. Bunlardan ilki, MC'nin yetki problemiydi. MC'ye dünya barışını koruma görevi verilmiş olmasına rağmen gerekli yetkilerle donatılmadı. Öyle ki bağlayıcı karar dahi alamıyordu. Bu kapsamda İtalya'nın Habeşistan'a saldırıları ve sonrasında işgali, MC'nin sonu olarak dahi değerlendirilebilir. O süreçte MC, İtalya'ya ambargo kararı alarak İngiltere'den de Süveyş Kanalı'nı kapatmasını istedi, ancak İngiltere bu karara uymadı. MC, yaptırım gücü olmayan, yetkileri sınırlı bir kurumdu.

İkinci olarak MC'nin gerekli alt yapısının, organlarının ve çalışanlarının olmaması başka bir başarısızlık nedeniydi. Kurumun mevcut organları ve yapılanması oldukça yetersizdi. Üçüncü olarak, MC'nin koruması istenilen 'barış', sorunlu bir barıştı. MC, I. Dünya Savaşı'nın yenenleriyle yenilenlerinin toplandığı Versay Kongresi'nde imzalanan Versay Antlaşması'nın bir eki olarak kuruldu. Dolayısıyla MC'nin barış kavramı, gerçek bir barış ortamının tesisinden ziyade, savaş kazananlar ve kaybedenler arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir barış olarak yorumlanabilir.

Dördüncü olarak MC'nin devletlerin hakkı olan savaşı yasaklayamaması, başka bir başarısızlık nedeni sayılabilir. Her ne kadar MC birtakım prosedürlerle savaş hakkını sınırlamaya çalışsa da saldırı savaşlarını engelleyici olamadı. Son olarak da sömürgeciliğin yerine gelen manda sisteminin, sömürü düzenini sürdürmesi, MC'nin barışı tesiste başarısızlığının nedenlerinden biriydi.

II. Dünya Savaşı'nın ardından, dünya barışının sağlanması için bir uluslararası örgütün görevlendirilmesi fikrinden geri adım atılmadı fakat bazı değişikliklerin

yapılması gerektiği anlaşıldı. Bu kapsamda BM, kısmen yukarıdaki başarısızlıklar göz önünde bulundurularak kuruldu. Örneğin MC'nin yetki krizi BM için özellikle Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı karar alabilmesiyle büyük ölçüde çözüldü. Yine MC'nin alt yapı sorunu BM için söz konusu değil. Hatta BM, fazla yayılması ve genişlemesi bakımından kimi zaman aşırı büyüme sorunu dahilinde değerlendiriliyor. BM'nin en büyük başarılarından biri de BM Şartı'nın devletlere kuvvet kullanmayı ve tehdidini yasaklamış olması. Sömürgecilikten kaynaklanan sorunların da büyük ölçüde çözüldüğü düşünülebilir. MC'nin sağlaması beklenen o günün barışının sorunlu olması ise, BM için de kısmen geçerli. Her ne kadar şartlar MC'nin kurulduğu dönemki kadar kötü olmasa da BM de kazananlar kulübü olmanın çok ötesinde değil. Zaman içerisinde ve özellikle günümüzde BM'nin sorunları oldukça görünür hale geldi.

BM'nin başarısızlıklarının temel nedenleri arasında Güvenlik Konseyi'ndeki ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin'in daimî üye olmaları sayılabilir. Yine bu devletlerin veto yetkileri de bütün dünyayı dahi ilgilendirebilecek bir konuda karar alınmasının önüne geçebilmelerine yol açıyor. Diğer bir başarısızlık göstergesi de BM'nin barış görevi üzerinden seçici müdahalede bulunması. Örneğin Libya'ya müdahale eden BM, İsrail'e müdahale etmeme keyfilğine sahip davranabiliyor.

Tüm bu sorunlara rağmen BM içerisinde sistemsel düzenlemeler yapmak mümkün. Uluslararası Örgütler gibi dünya sistemleri, büyük savaşlarla kurulup yıkılıyor. Kazanan devletler, yeni düzenin belirleyicisi oluyor ve bu da baştan itibaren sistemi sorunlu kılıyor. Bunun yerine dünya üzerinde nispi barışın olduğu bu dönemde, sistemsel düzenlemeler yapmak ve yeni bir dünya savaşını beklememek akıllıca duruyor.

Nitekim halkların Filistin'in yanında olduklarını gösteren sivil protestoları, dünya avukatlarının Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) başvuruları, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin (GAC) Uluslararası Adalet Divanı'na İsrail'in soykırım suçu işlediğine yönelik başvurusu ve daha birçok gelişme değişim isteğini anlatmasının yanı sıra hala sistemden faydalanılabileceğini gösteriyor. Özellikle bu sistem içerisinde, GAC'nin UAD Tüzüğü'nün 36. maddesinin 1. paragrafı ve 1949 Soykırım Önleme Sözleşmesi'nin 9. maddesine dayanarak yaptığı başvurunun ele alınması önemli görünüyor. GAC'nin Divan'dan devam eden saldırılara dair önleyici tedbir uygulaması istemi doğrultusunda, İsrail'in saldırıları durdurması kararı alınabilir. Divan'ın kararlarının bağlayıcı olduğu da düşünülürse İsrail üzerindeki kamuoyu baskısı ciddi anlamda artabilir. Yine bu davanın İsrail'in soykırım suçlusu olduğu yönünde sonuçlanması, İsrail'in bütün geleceğinde taşıyacağı bir sıfat olacak. Elbette Filistinlilerin haklarının UAD tarafından teslim edilmesi de ayrıca önemli. Divan'da görülmekte olan bu dava, sistem içerisindeki fırsatların hala değerlendirilebilir olduğunu gösteren iyi bir örnek teşkil ediyor.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Dünya beşten büyüktür." gibi pek çok sistemsel eleştirisi de yapıcı, yeni düzenlemeleri teşvik eden eleştiriler. Bu kapsamda daimî üyelerin veto yetkisinin kaldırılması, Güvenlik Konseyi'nin üye sayısının çoğaltılması, Genel Kurul'un yetkilerinin artırılması, yine Genel Kurul'un Konsey'in kararlarını denetleyici rol üstlenmesi, Konsey'in kararlarına karşı yargı yolunun açık olması gibi birtakım kalıcı düzenlemeler yapılabilir.

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40 info@dipam.org

+90 216 310 30 50 www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Zehra AYDIN, DİPAM Araştırmacısıdır. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmasını yürütmektedir. Uzmanlık alanları uluslararası hukuk ve barış çalışmaları olan Aydın'ın, bu alanlara ek olarak Bosna Hersek, Kosova, Libya gibi bölgelerde ve insan hakları ve çevre gibi konularda da çalışmaları bulunmaktadır.